

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

Дрішлюк Андрій Ігорович

УДК 347.44

АГЕНТСЬКИЙ ДОГОВІР: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

**Спеціальність: 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук**

ОДЕСА – 2003

Дисертація є рукопис.

Робота виконана в Одеській національній юридичній академії Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Мироненко Гайса Миколаївна,
Одеська національна юридична академія,
доцент кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Жилінкова Ірина Володимирівна,
Національна юридична академія України
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри цивільного права;

кандидат юридичних наук, доцент
Канзафарова Ілона Станіславівна,
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса
Шевченка Міністерства освіти і науки України, м. Київ.

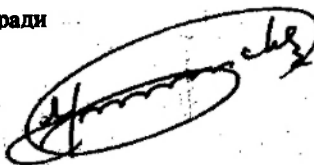
Захист відбудеться "14" вересня 2003 р. о 14⁰⁰ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03 Одеської національної юридичної академії
за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2, кімн. 312.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної
юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий "16" серпня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Музиченко П.П.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення України як суверенної і незалежної держави супроводжується інтенсивним розвитком ринку. З прийняттям Конституції України, яка закріпила основні засади розвитку ринкових відносин, правотворчий процес у нашій країні вийшов на якісно новий рівень. Створення нової правової бази сучасного суспільства передбачає не тільки систематизацію існуючого законодавства, але й, насамперед, необхідність глибоких наукових досліджень відносин ринкової економіки та їх законодавчого врегулювання. Цивільно-правове забезпечення функціонування нового економічного укладу повинно бути спрямоване на створення необхідних правових умов для ефективного і соціально доцільного господарювання.

За радянських часів більшість договорів, які регулювали взаємовідносини учасників економічного обігу, укладалися на виконання планових актів, тому тривалий час існував постулат про переважно обліковий характер цивільного договору в економіці. Воля контрагентів у таких договорах знаходилася під прямим чи опосередкованим впливом державних органів, а сам договір втрачав свою основну ознаку – він лише з певною умовністю міг вважатися результатом досягнутої сторонами домовленості.

У новому Цивільному кодексі України¹ (далі – ЦК України) знайшли законодавче закріплення договори, які найчастіше використовуються суб'єктами цивільного обігу. До таких договорів належать договори доручення і комісії, які охоплюються інститутом представництва. Представництво посідає одне з центральних місць у системі цивільного права. Воно має широку сферу застосування у цивільно-правових відносинах, у тому числі й у підприємницькій діяльності, де з'явилися специфічні фігури комерційних представників. В умовах розвитку підприємництва роль представника-професіонала, для якого заміщення собою іншого суб'єкта господарювання стає особливим видом діяльності, поступово зростає. Тому для сприяння об'єктивному процесові комерціалізації цивільних правовідносин в Україні особлива увага повинна приділятися договірним зобов'язальним правовідносинам, про що свідчить закріплення принципу свободи договору в ЦК України.

Свобода договору дає можливість створювати нові моделі договорів, які не передбачені законодавством. Одним із таких договорів, який останніми роками набув широкого використання, але не має достатнього законодавчого регулювання, є агентський договір. Вперше в українському законодавстві на існування агентських послуг було вказано у ст. 4 Закону України від 16 квітня 1991 року "Про зовнішньоекономічну діяльність"². З того часу цей вид договору згадується більше, ніж в 350 нормативних актах. Агентський договір є видом представницького договору, але у зв'язку з тим, що Цивільний кодекс УРСР не передбачав такого договору, його часто ототожнюють з договором доручення. Водночас, аналізуючи правову природу агентського договору, слід відзначити цілий ряд специфічних ознак, які його індивідуалізують.

¹ Офіційний вісник України. 2003. – № 11. – Ст. 461.

² Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1991. – № 29. – Ст. 377.

Його застосування обумовлене прагненням суб'єктів підприємницької діяльності створити таку модель відносин, яка виходила б за обмеження, передбачені чинним законодавством щодо договорів комісії та доручення. В ЦК України агентський договір не передбачений. Господарський кодекс України³, незважаючи на закріплення в ньому зазначеного договору, залишив низку питань щодо правової природи агентського договору.

Українські правники у своїх дослідженнях не приділяли належної уваги агентському договору, а у вітчизняній правовій літературі існує незначна кількість присвячених йому наукових статей і розділів у довідниках. Залишається не вирішеною низка питань щодо поняття агентського договору, його сутності і місця в системі договірних зобов'язань, співвідношення із законодавчо закріпленими відносинами представництва. Все це й зумовило необхідність дослідження агентського договору, його генези, досвіду правового регулювання в інших країнах, а також визначення відповідності норм чинного законодавства України нагальним потребам правозастосовчої практики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до напрямків досліджень Одеської національної юридичної академії "Правові проблеми становлення та розвитку сучасної Української держави" (державний реєстраційний номер 0101V001195). Тема дисертації безпосередньо пов'язана з планом науково-дослідницької роботи кафедри цивільного права на 2001-2005 роки за темою "Традиції приватного права України".

Мета та завдання дослідження. Основною метою дисертаційного дослідження є цивільно-правова характеристика агентського договору, його ознак і особливостей, теоретичний аналіз зобов'язань, які виникають у процесі укладання, зміни або припинення агентського договору, відповідальності за його порушення, формування пропозицій щодо правового регулювання агентських відносин в цивільному законодавстві України.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі основні завдання, які необхідно було розв'язати:

- дослідити генезу агентського договору як однієї з договірних форм представництва, а також виявити наступність у процесі становлення агентського договору як самостійного цивільно-правового зобов'язання;
- проаналізувати чинне українське законодавство, яке регулює агентський договір; дослідити природу агентського договору, його місце в системі зобов'язань;
- визначити поняття агентського договору, його предмет, зміст;
- здійснити аналіз динаміки агентських відносин, проаналізувати відповідальність сторін за агентським договором;
- виявити загальні тенденції правового регулювання агентського договору в законодавстві інших країн для врахування досягнень у цій сфері і, відповідно, визначити шляхи удосконалення цивільного законодавства України;
- розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення цивільно-правового законодавства України з метою більш ефективного його застосування у сфері агентських відносин.

³ Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

Об'єктом дисертаційного дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі реалізації відносин інституту представництва, шляхом втілення його в договірну форму – агентський договір.

Предметом дисертаційного дослідження є система нормативних актів, що регламентують агентські відносини в Україні, законодавство інших країн, вітчизняні і зарубіжні наукові джерела, існуюча українська та закордонна практика застосування агентських договорів.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є діалектичний метод із системно-функціональним підходом до аналізу досліджуваних явищ. Це дозволило розглянути агентський договір як елемент правової системи, що знаходиться в процесі постійного розвитку, і визначити його місце в системі цивільно-правових зобов'язань. У рамках зазначеного методологічного підходу використано також формально-логічний метод, за допомогою якого досліджувалися законодавство щодо агентського договору, практика його застосування; історичний метод, що дозволило дослідити специфіку представництва в конкретних історичних умовах, динаміку його розвитку; метод порівняльного аналізу, за допомогою якого порівнювалися поняття і юридична природа агентського договору, умови виникнення, зміни, припинення зазначеного зобов'язання, суб'єктний склад відповідних правовідносин, і дозволило виявити історичну послідовність розвитку інституту представництва і його договірної форми – агентського договору. На цій методологічній основі здійснювалися збір, обробка й аналіз емпіричного матеріалу.

Сформульовані в дисертації теоретичні висновки засновані на загальних досягненнях юридичної науки, в тому числі на результатах досліджень вітчизняних та зарубіжних романистів, цивілістів, фахівців інших галузей правової науки, таких як Г. Є. Авілов, В.К. Андреев, В.Р. Ансон, М. Бартошек, М.І. Брагінський, В.А. Васильєва, В.В. Вітрянський, Ю.С. Гамбаров, А.О. Гордон, Р. Давид, О.В. Дзера, І.В. Жилінкова, Д. І. Мейера, Р.М. Мінченко, Л.Н. Казанцев, О.Ю. Кабалкін, О.А. Красавчиков, М. В. Кротов, Х. Кетц, Н.С. Кузнецова, І.С. Канзафарова, С.Н. Ланкоф, В.В. Луць, В.Л. Невзгодіна, Н.О. Нерсесов, І.Б. Новицький, О.С. Іоффе, В.А.Ойгензихт, І.С. Перетерський, О.А. Підпригора, Ч. Санфіліппо, В.О. Рясенцев, Ю.С. Рябіков, Н.О. Саніахметова, К.І. Скловський, Є.О. Суханов, Л.С. Таль, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов, К. Цвайгерт, П.П. Цитович, Г.Ф. Шершеневич, К.М. Шмиттгофф та ін.

Практичну основу досліджень становила діяльність господарських товариств з укладення та виконання агентських договорів, зокрема: товариств з обмеженою відповідальністю “Ю.Кей. Петройл”, “ЛАГО”, “ГАЛІ” та ін.

Емпіричною базою дослідження є чинне законодавство України, а також законодавство ряду іноземних країн. В ході дослідження опрацьовувалися також монографічна та навчальна література, в тому числі іноземна, використовувалися постанови Пленуму Верховного Суду України, роз'яснення Президії Вищого господарського (арбітражного) суду, інформаційні листи Вищого господарського (арбітражного) суду України, практика місцевих судів м. Одеси й Одеської області.

Наукова новизна одержаних результатів визначається постановкою проблеми агентського договору в цивільному праві України і комплексним

підходом до її дослідження. Вперше на рівні дисертаційного дослідження обґрунтована теоретична позиція, відповідно до якої агентський договір є самостійним цивільно-правовим договором, що опосередковує відносини представництва і спрямований на здійснення одним із його учасників (агентом) правомірних дій юридичного і фактичного характеру, вчинених від свого імені або від імені іншого учасника (принципала) в його інтересах і за його рахунок щодо третіх осіб.

В дисертації аналізуються правовідносини, які виникають між сторонами агентського договору, їх регулювання за чинним законодавством України, визначена правова природа і юридична характеристика агентського договору проаналізовано його предмет, проведено розмежування агентського договору із такими суміжними видами договорів, як комісія, доручення, консигнація, експедиція, підряд, договір морського агентування, трудовий договір, так званий "маклерський договір". Досліджено процес укладання, зміни, припинення агентського договору і відповідальність сторін за його порушення. Підсумовуючи матеріали дослідження, автор робить висновки і дає пропозиції щодо їхньої реалізації, в тому числі внесення змін до ЦК України.

Наукова новизна одержаних результатів конкретизується в таких основних положеннях:

1. Вперше обґрунтовується висновок про те, що агентський договір є самостійним цивільно-правовим договором, який опосередковує відносини представництва і спрямований на здійснення одним із його учасників (агентом) правомірних дій, вчинених від свого імені або від імені іншого учасника (принципала) в його інтересах і за його рахунок щодо третіх осіб.

2. Вперше встановлені специфічні риси агентського договору, які відрізняють його від суміжних договорів і які свідчать про його самостійний юридичний характер. До них належать: предмет договору, характер відносин агента з третіми особами, характер дій агента, можливість набувати організаційного характеру.

3. Запропоновано віднесення агентського договору до договорів про надання послуг нематеріального характеру (юридичних та/або фактичних).

4. Дістала додаткового обґрунтування точка зору, відповідно до якої діяльність сторін за агентським договором, як правило, пов'язана із здійсненням підприємницької діяльності та має на меті отримання прибутку. Відповідно агентський договір є підприємницьким договором.

5. Встановлено, що агентський договір є однією з підстав виникнення відносин комерційного представництва, але комерційне представництво, передбачене у ЦК України, не охоплює всієї різноманітності відносин представництва і зведене, по суті, до договору доручення. У зв'язку з цим вперше запропоновано внести зміни до ст. 243 ЦК України, зазначивши, що комерційне представництво може здійснюватися від свого імені, але за рахунок особи, інтереси якої представляються, або від імені та за рахунок особи, яка надала доручення.

6. Визначено, що комерційний представник (агент) зобов'язаний зберігати в таємниці інформацію про правочини, які стали йому відомими під час виконання доручення. У зв'язку з цим, запропоновано закріпити цей обов'язок комерційного представника у ст. 243 ЦК України.

7. Сформульовані пропозиції щодо доповнення ст. 243 ЦК України вказівкою на те, що у випадку одночасного комерційного представництва різних сторін у договорі (за згодою цих сторін і в інших випадках, передбачених законом) комерційний представник зобов'язаний виконувати надане йому доручення з ретельністю звичайного підприємця.

8. Розроблені пропозиції щодо закріплення агентського договору як самостійного виду зобов'язань в ЦК України (глава 69-А).

Обґрунтованість висновків та пропозицій дисертаційної роботи підкріплюється комплексом досліджень із застосуванням загальних і спеціальних методів, які здійснені на підставі аналізу спеціальної літератури, нормативно-правових актів та практики застосування агентського договору.

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичне значення дисертації полягає в її спрямованості на усунення прогалин у законодавстві і науці цивільного права. Дисертаційне дослідження має також практичну спрямованість, яка полягає у внесенні пропозицій і формулюванні висновків, що можуть бути використані для удосконалення цивільного законодавства України. Реалізація запропонованих пропозицій у ЦК України дозволить полегшити застосування агентського договору і сприятиме єдиному застосуванню цивільного законодавства. Окремі теоретичні положення дисертації можуть бути застосовані у навчальному процесі, при вивченні курсів “Цивільне та сімейне право України”, “Підприємницьке право України”, “Порівняльна цивілістика” та ін. Незважаючи на дискусійний характер окремих положень дисертації вони можуть стати основою для подальших наукових досліджень.

Апробація результатів дисертації. Дисертація підготовлена на кафедрі цивільного права Одеської національної юридичної академії, на якій проведено її обговорення. Положення і висновки дисертаційного дослідження знайшли втілення в лекціях і семінарських заняттях, проведених дисертантом на факультеті цивільного права та підприємництва Одеської національної юридичної академії.

Теоретичні висновки, сформульовані в дисертації, доповідалися та обговорювалися на 5-й, 6-й звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу і аспірантів Одеської національної юридичної академії (травень 2002 р., травень 2003 р., м. Одеса), на Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми удосконалення сімейного законодавства України” (грудень 2001 р., м. Одеса), на 1-й, 2-й міжнародних науково-методичних конференціях “Римське право і сучасність” (грудень 2001р., грудень 2002 р., м. Одеса).

Публікації. Основні теоретичні та практичні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у трьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, що входять до переліку наукових видань ВАК України, у тезах виступів на наукових конференціях, а також при підготовці навчального посібника “Цивільне та сімейне право України у питаннях та відповідях” (Харків: Одиссей, 2002), а також двох виданнях науково-практичних коментарів до Цивільного кодексу України (Одеса: Юридична література, 2003; Харків: Одиссей, 2003).

Структура роботи відображає логіку і послідовність наукового дослідження і обумовлена його предметом і метою. Дисертація складається зі вступу, трьох

розділів, які включають 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (315 найменувань) та додатку. Повний обсяг дисертації – 215 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дисертаційного дослідження, дається характеристика об'єкта, предмета та методологічної основи дослідження, визначаються мета, завдання дослідження, науково-теоретична основа, формулюються наукова новизна та основні положення, які виносяться на захист, висвітлюється практичне значення й апробація результатів дослідження, зазначаються публікації за темою дисертації.

Перший розділ “Огляд літератури і вибір напрямків дослідження” присвячено постановці проблеми, дослідженню питань, пов'язаних із визначенням стану вивчення проблеми, методологічного підґрунтя дослідження та ключових його понять. Він починається оглядом іноземної літератури, присвяченої агентському договору в правових системах США та Англії, де цей інститут є найбільш поширеним і де замінив всі інші види представництва. Серед них робіт є такі, в яких зазначений інститут спеціально піддавався аналізу (В. Боустрід, К. Шміттгофф), і такі, в яких викладались його положення для вивчення договірного, комерційного права тієї чи іншої країни (В. Ансон, С. Вільямс, Е. Дженкс, Г. Ласк, Б. Ло, Д. Кенан, К. Сміт, Д. Хіл). З позиції компаративістики комерційне представництво і агентський договір досліджувалися К. Цвайгертом, Х. Кетцом.

В контексті проблематики дисертаційного дослідження інтерес викликають праці правників доби Російської імперії (Ю.С. Гамбаров, А.О. Гордон, Л.Н. Казанцев, Д.І. Мейер, Н.О. Нерсесов, В.І. Сінайський, Л.С. Таль, Г.Ф. Шершеневич, П.П. Цигович), присвячені представництву та окремим питанням щодо діяльності комерційного представника (агента). Значний вплив на розробку концепції представництва за радянських часів мали роботи В.К. Андрєєва, С.Н. Ландкофа, О.Л. Невзгодіної, В.О. Рясенцева. Важливим чинником подальших теоретичних досліджень стало прийняття Цивільного кодексу Російської Федерації⁴ (далі – ЦК РФ), в якому агентський договір був закріплений як самостійний вид зобов'язання, що вплинуло на рівень розробки та дослідження названого інституту. З'явилися окремі статті (Є.А. Суханов, С.І. Панченко), розділи в підручниках (М.В. Кротов, Є.А. Суханов) та науково-практичні коментарі до ЦК РФ (Г.Є. Авілов), порівняльно-правове дослідження російських компаративістів під керівництвом В.В. Залеського і ґрунтовне дослідження агентського договору в роботі М.І. Брагінського, В.В. Вітрянського “Договорное право”, в якій авторами була розглянута історія розвитку інституту агентського договору, здійснено порівняння найбільш відомих кодексів іноземних країн щодо питання регулювання агентських відносин, проаналізовано чинне російське законодавство. Питаннями

⁴ Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть 1 // Свод законов Российской Федерации. – 1994. – № 32. – Ст. 3301.

агентського договору у зв'язку з дослідженням комерційного представництва займалася білоруська дослідниця О.В. Бабкіна.

Сучасна українська правнича література щодо агентського договору представлена окремими статтями в періодиці (Р.В. Колосов, П.М. Крупко, М. Круглова), в рамках яких залишилися не розв'язаними проблеми правової природи агентського договору, його сутності, співвідношення з іншими договорами та інші питання. Тому, підсумовуючи огляд літератури за проблематикою дисертаційного дослідження, автором зроблено висновок про недостатній рівень дослідження агентського договору.

Автором зазначається, що на напрямки дослідження та на його методологію, вплинув один із основних законів існування і розвитку права як системи й елемента культури – наступність, який обумовив необхідність визначення характеру спадкоємних зв'язків між правовими системами, виділення серед них тих, які пов'язані загальним розвитком і джерелами походження, взаємозалежні і впливають одна на одну, а також такі, що відносяться одна до одної як материнські і дочірні, використовуючи при цьому як часовий, так і просторовий критерії. Це, в свою чергу, вплинуло на вибір країн, законодавство яких є предметом порівняльно-правового аналізу в дисертаційному дослідженні.

При розгляді питання щодо критеріїв класифікації правових систем аналізуються різні точки зору (М.М. Марченко, К. Цвайгерт, Х. Кетц, Р. Давид, Дж. Мерримен, Д. Кларк, М. Либесні, Є.О. Харитонов та ін.) наведені в літературі. У підсумку автор зупиняється на класифікації Є.О. Харитонова, яка, в свою чергу, вплинула на вибір напрямків дослідження – розгляд ключових моментів формування інституту представництва в рамках “материнської системи” – Давньому Римі, а потім розгляд концепцій представництва в рамках локальних (дочірніх) систем приватного права Європи: західноєвропейської і візантійської (східноєвропейської).

Представництво на підставі угоди сторін не мало поширення в римському приватному праві через низку соціально-економічних умов. Процес розвитку в Римі договірної права у питанні про представництво зіштовхнувся з базовим правовим уявленням про волю домінуса як єдиного джерела обтяження для майна. Результатом цього протиріччя стала ціла низка правових форм: перша охоплювала дії підвладних осіб, друга втілювалася в договір доручення, третя – у виконання договору третіми особами. Римське право у розвитку ідеї представництва зупинилося на таких положеннях: представник у своїй особі набував прав і обов'язків, які випливали із встановлених ним із третьою особою відносин. Ці права й обов'язки представник переносив на особу, яку представляв, за допомогою дійсної чи фіктивної цесії. Таким чином, римське право визнавало дії представника тільки від свого імені.

Відстежуючи процес формування сучасних концепцій представництва, автор аналізує концепцію Г. Гроція, який був першим, кому вдалося узагальнено сформулювати теорію представництва. Вона була заснована на фікції, через яку, дії представника рівнозначні тому, що довіритель сам є присутнім, а його волевиявлення втілюється в особі представника. У другій половині XIX ст. Р. Єрінгом і П. Лабаном була розроблена система, в якій представництво було

відокремлене від доручення. Дослідження поняття “procurator” дало можливість П. Лабану розвинути “теорію сепарації”, яка базується на розмежуванні між договором доручення і відносинами представництва. Обмеження повноважень представника, не передбачене законодавством, фактично є недійсним стосовно третьої особи, і захищає права та інтереси третіх осіб, з якими представник вступає в правовідносини.

У країнах, які належать до англосаксонської родини, доктринальний фундамент представництва (“agency”) базується на теорії, діаметрально протилежній теорії “сепарації”, тобто на доктрині “тотожності”, “ідентичності” (“doctrine of identity”). Ця теорія припускає, що представник є другим “я” особи, яку представляють, від якої він одержує повноваження і діє в рамках цих повноважень. Представництво розглядається як наслідок доручення і невід’ємна його частина. Теорія “тотожності” виступає антитезою теорії “сепарації” в тому, що стосується захисту інтересів принципала: дії представника, який не має повноважень, не зв’язують особу, яку представляють, але це положення завдавало шкоди комерційним відносинам: треті особи знаходилися в стані невизначеності щодо наявності у агента повноважень на укладання правочинів. Вирішення цієї проблеми було знайдене шляхом введення поняття “презюмованого повноваження” (“implied authority”), відповідно до якого наділення повноваженнями може випливати з поведінки сторін, а також із ситуації, у якій вони знаходяться. Без згоди принципала не може бути “agency”, але ця згода може бути як вираженою прямо, так і вираженою мовчазним способом. Крім того, відмінність теорії представництва в романській, германській і англосаксонській родинах полягає в розподілі представництва на пряме і непряме.

Для позначення агентських договорів та їх сторін у законодавстві різних країн застосовуються терміни, які не співпадають між собою. Саме тому автор піддає аналізу термінологічний аспект агентського договору.

Норми чинного законодавства України про договори доручення не мали істотного впливу на термінологію ані стосовно найменування правочинів, ані стосовно найменування сторін в агентському договорі. Поняття “агентська угода”, “агент” і “принципал” є результатом запозичення укоріненої в міжнародній практиці термінології англійського права. Відносини з агентами в практиці розуміються в широкому сенсі, агентськими ж угодами найчастіше іменуються договори доручення і комісії, договори з посередниками та ін. В більшості випадків у чинному законодавстві України використовується термін “агентська угода”, іноді – “договір про надання агентських послуг”.

Можна визначити три основні тенденції, які часом існують паралельно або переплітаються між собою. Перша полягає в застосовуванні термінів “агентська угода” і “агент” для позначення відносин, які, як правило, не мають нічого спільного з представницькою діяльністю в правовому розумінні. Друга тенденція – позначення спеціальним найменуванням кожного окремого виду представництва, який існує в конкретній сфері діяльності (mercantile agent, commission merchant, broker, courtier, representant, торговий уповноважений, торговий представник, торговий посередник та ін). Третя тенденція полягає у позначенні правочинів з торговими

представниками терміном “агентська угода”, а його сторін - термінами “принципал” та “агент”.

Автор доходить висновку, що пояснення існування зазначених тенденцій випливають з наявності розбіжностей із приводу правового регулювання представницьких відносин в окремих країнах і неоднакового розуміння їх сутності, з одного боку, юристами, а, з іншого – дослідниками економічних проблем. Що стосується укорінення в практиці міжнародної торгівлі запозичених з англійського права термінів, то цей процес пояснюється значною роллю, яку відігравали і продовжують відігравати у цій сфері країни “загального права” (Англія, США) у міжнародній торгівлі; великим впливом, який англійське право мало на формування правових інститутів у колишніх колоніях; а також, певною мірою, простотою підходу до представництва у порівнянні з правом країн континентальної Європи, де окремо регулюється пряме і непряме представництво.

Другий розділ “Агентський договір в системі договірного права України” присвячений теоретичному та науковому аналізу природи договорів про надання послуг і, зокрема, агентського договору, визначенню його місця в сучасній системі договорів права України і співвідношенню із суміжними договорами.

У підрозділі 2.1. “Загальна характеристика договорів про надання послуг” автор аналізує юридичну природу агентського договору, що обумовило розгляд таких важливих теоретичних понять як зобов’язання, договір. Розкриваючи термін “господарський договір”, “підприємницький договір”, “комерційний договір”, їх співвідношення з цивільним договором, автор дійшов висновку, що немає підстав визнавати існування окремого інституту господарського договору або об’єднувати ті чи інші договори в окрему від “загальноцивільних” групу. Господарський (підприємницький, комерційний) договір не виділяється з системи цивільних договорів, він наділений родовими рисами, які властиві цивільно-правовому договору, хоча і має ряд специфічних ознак. Підтримана пропозиція про усунення дублювання відповідних положень договірного права у ЦК України і Господарському кодексі України про необхідність дати найбільш повну регламентацію окремих видів цивільно-правових договорів, у тому числі підприємницьких у ЦК України.

Розглянуто класифікації договорів за різними критеріями з метою визначення місця агентського договору в їхній системі. В основу класифікації покладено критерій “правових наслідків”, яких намагаються досягти учасники відносин. Тому агентський договір слід віднести до договорів про надання послуг. Об’єктом зобов’язань, що виникають із цих правовідносин, є невід’ємний від діяльності немайновий результат. Зобов’язання щодо надання послуг належить відмежовувати від подібних до них зобов’язальних відносин. Найбільш близьким до договорів про надання послуг за юридичною природою є договір підряду, але різна економічна форма результату послуг є основним критерієм їхнього розмежування.

З метою характеристики договорів, якими оформляються відносини з приводу надання послуг, в роботі з’ясовується поняття “послуга” та місце послуг, які надаються за агентським договором, в класифікації послуг. Зазначається, що послуги агента є послугами змішаного характеру – юридичні та/або фактичні, які надаються за плату.

Потреби цивільного обігу обумовили виникнення посередницької діяльності як виду підприємницької діяльності. З економічної точки зору посередник – це особа, яка “обслуговує” процес пересування товару від виробника до споживача. За юридичним критерієм посередництво – це діяльність, спрямована на пошук контрагентів, підготовку та укладення правочинів. Договірні моделі, які обслуговують посередницьку діяльність, можна класифікувати в залежності від права укладати угоди від свого імені або від імені довірителя та за чий рахунок надається ця послуга.

Аналізуючи законодавче визначення комерційного посередництва в Господарському кодексі України автор дійшов висновку, що посередництво має місце і в інших випадках при здійсненні дій від свого імені, що не враховано в його дефініції. Крім того, дослідження агентської діяльності дозволяє виділити в ній дві складові частини – комерційне представництво у тому сенсі, як його визначає ЦК України (здійснення дій від імені і за рахунок особи, яку представляють) і один із видів посередництва (сприяння в укладенні правочинів). Аналіз ЦК України дозволяє зробити висновок, що комерційне представництво базується на нормах, за деякими винятками, встановленими для представництва і є видом добровільного представництва з особливими суб'єктним складом і сферою застосування. Його слід віднести до інституту представництва, що має комплексний міжгалузевий характер. У дисертації внесено пропозиції щодо вдосконалення інституту комерційного представництва.

На підставі проведеного аналізу законодавства, правничої літератури, практики застосування автор дійшов висновку, що агентський договір – це договір про надання послуг нематеріального характеру (юридичного та фактичного). Діяльність сторін за агентським договором, як правило, пов'язана із здійсненням підприємницької діяльності та має на меті отримання прибутку. Тому автор пропонує вважати його підприємницьким договором, який, в свою чергу, є видом цивільно-правового. Агентський договір відноситься до посередницьких договорів і є підставою для виникнення відносин комерційного представництва.

У підрозділі 2.2. “Поняття та юридична природа агентського договору” звертається увага на чинники появи агентського договору. Із розвитком торгівлі у рамках представництва здійснився процес формування особливого виду торгової (підприємницької) діяльності, спрямованої на задоволення потреб, головним чином, підприємців. Активізація відносин у зовнішній торгівлі стала іншим фактором, який обумовив появу в цивільному обігові агентського договору (угоди).

Автор зазначає, що агентські угоди можуть отримувати неоднакові рішення щодо питань, які виникають при їхньому укладенні, виконанні і припиненні. Це залежить від того, якою є правова природа агентських угод за правом конкретної країни.

Так, агентський договір, визнаний законодавством, а також судовою практикою низкою країн континентальної Європи, за найменуванням і деякими іншими ознаками, є близьким до однойменних договорів, що посідають особливе місце в системі англо-американського права. Але для ототожнення агентських договорів у різних правових родинах немає підстав. На відміну від континентального права, в якому агентський договір, за загальним правилом, є лише

одним із видів договорів про представництво поряд із комісією і дорученням, в англо-американському праві агентський договір практично замінив собою всі інші види представництва.

Підкреслено, що значний вплив на формування агентського договору мали окремі законодавчі акти періоду НЕПу, якими здійснювалося регулювання торгової агентури. Наступне законодавство не містило норм загального регулювання, щодо агентських відносин, що не виключало згадування про агентів у низці виданих на той час спеціальних актів. Аналіз існуючих дефініцій агентського договору у цивільному законодавстві України дозволяє дійти висновку, що він є оплатним, консенсуальним, взаємним. Діяльність агента не обмежується тільки процедурою укладення правочинів. Аналізуючи агентські правовідносини, можна говорити про діяльність агента, яка включає в себе обов'язки здійснювати дії юридичного та/або фактичного характеру. Предмет агентського договору може містити дві складові частини – представництво і посередництво.

Зміст агентського договору є складним. Ним опосередковуються різні за своєю сутністю правовідносини: внутрішні і зовнішні. Внутрішні відносини виникають між агентом та принципалом, а зовнішні – між агентом та третіми особами. Внутрішнє зобов'язання є основним і відбиває сутність агентського зобов'язання.

З точки зору загального права “представництво” (“agency”) має місце, коли одна особа в якості “принципала” (“довірителя”) дає доручення іншій, яка виступає в якості “агента” (“довіреної особи”), діяти певним чином “за неї” і “від її імені” (“on behalf”). При цьому звертається увага на існуючу в Англії презумпцію, відповідно до якої ніхто не може оголосити себе агентом принципала без згоди останнього на існування між ними агентської угоди. Предметом агентської угоди за англійським правом є виконання агентом як юридичних, так і фактичних дій.

Агентський договір можна визначити за законодавством Англії як двосторонній, консенсуальний, оплатний договір, в силу якого одна сторона (агент) зобов'язується здійснювати в інтересах іншої сторони (принципала) від її чи від свого імені юридичні і/чи фактичні дії.

Іншим прикладом законодавчого регулювання відносин, що досліджуються, є представництво при здійсненні комерційної діяльності в Німеччині. Чинне законодавство Німеччини розрізняє пряме і непряме торгове представництво, яке здійснюється на підставі прокури, торгового повноваження, договору доручення, комісії, через торгових представників.

У чинному російському законодавстві агентський договір посідає самостійне місце поряд із договорами доручення і комісії. Це договір щодо надання послуг юридичного і фактичного характеру, який є консенсуальним, оплатним, взаємним, фідучіарним (М.І. Брагінський, В.В. Вітрянський). Агентський договір може укладатися від власного імені або від імені принципала, на строк або без вказівки строку. Спеціальні вимоги до форми договору не встановлені. Право на здійснення агентом юридичних дій від імені принципала повинно оформлятися або дорученням, або письмовим договором, який містить повноваження агента. В агентському договорі допускається визначення загальних повноважень агента на здійснення правочинів від імені принципала без конкретизації їхнього характеру.

В якості принципала, агента може виступати будь-який суб'єкт цивільного права, який має необхідну дієздатність. Предметом агентського договору є надання посередницьких послуг. Ніяких обмежень щодо роду і характеру дій, які здійснюються агентом, законом не передбачено, що дозволяє принципалу доручати агенту здійснювати будь-які дії, не заборонені законодавством Російської Федерації.

На підставі розглянутого зроблено висновок, що конструкція агентського договору має на меті цивільно-правове оформлення відносин, в яких посередник (представник) здійснює в інтересах і за рахунок принципала правочини й інші юридичні дії (що характерно для відносин доручення і комісії), а також дії фактичного характеру, які не створюють правовідносин принципала з третіми особами, від свого імені або від імені принципала.

У підрозділі 2.3. "Співвідношення агентського договору з суміжними договорами" досліджується співвідношення агентського договору з договором доручення, комісії, транспортного експедирування, договорами про надання маклерських послуг, про управління майном, підряд, консигнації. Основну увагу приділено співвідношенню агентського договору з договором доручення і комісії. Схожість цих договорів полягає в тому, що вони належать до представницьких договорів і передбачають діяльність однієї сторони за рахунок іншої. Змінюється лише характер представництва у відносинах між агентом і третіми особами (прямий або непрямий). Зроблений висновок про те, що першою ознакою, яка відрізняє агентський договір від доручення і комісії, є модель, за якою будуються відносини агента з третіми особами. Другою відмінністю є предмет агентського договору (здійснення юридичних та/або фактичних дій), через що він може застосовуватися у більш широкій сфері відносин, ніж комісія і доручення, і мати організаційний характер. Третьою ознакою, яка вирізняє агентський договір, є характер дій агента. Відносини за агентським договором є триваючими, тобто агент зобов'язується здійснювати, а не здійснити для принципала різноманітні дії.

Виявлені спільні риси та відмінності агентського договору з іншими суміжними договорами. Окремо розглянуте співвідношення агентського договору та морського агентування, а також проведене розмежування агентських та трудових правовідносин.

Проведений аналіз дозволив авторів дійти висновку, що агентський договір має низку специфічних рис (характер відносин агента з третіми особами, предмет договору, характер дій агента, організаційний характер), які відрізняють його від суміжних договорів. На підставі викладеного в підрозділі зроблені висновки щодо його належності до договорів про надання послуг, самостійності агентського договору.

У третьому розділі "Укладення і виконання агентського договору" аналізуються зміст агентського договору, динаміка договірних відносин за укладенням агентським договором, правові наслідки порушення умов договору.

У підрозділі 3.1. "Зміст агентського договору і порядок його укладання" досліджуються умови агентського договору, за якими сторони повинні дійти згоди і стосовно яких безпосередньо фіксуються їхні взаємні права й обов'язки. На підставі аналізу законодавств України, Англії, Німеччини, Російської Федерації автором сформовано основний перелік цих прав і обов'язків, розглядаються особливості їх

реалізації і виконання. Окремо розглядаються умови договору, які обмежують права агента та/або принципала. Досліджується порядок укладання договору, загальні положення якого застосовуються до агентського договору.

У підрозділі 3.2. “Зміна і припинення агентського договору” аналізується порядок внесення змін та доновнень до агентського договору і можливі підстави його припинення.

ЦК України передбачає окремі способи, за допомогою яких сторони за згодою між собою можуть змінити або розірвати договір. Відповідно до ст. 652 ЦК України у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, договір може бути змінено або розірвано за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором або не випливає із суті зобов’язання. В інших випадках змінити або розірвати договір, якщо згода сторін про це не досягнута, можна на вимогу зацікавленої сторони лише у судовому порядку і лише за наявності певних підстав. Такими підставами можуть бути: 1) істотне порушення договору другою стороною та 2) інші випадки, встановлені договором або законом.

Припинення – остання стадія існування зобов’язання, із завершенням якої первісний юридичний зв’язок між сторонами, виражений у конкретному зобов’язанні, втрачається. Це поняття охоплює як випадки, коли припинення здійснюється за волею сторін, так і підстави, які не залежать від волі сторін. Здійснений аналіз окремих випадків припинення агентського договору (закінчення строку дії договору; відмови однієї із сторін від виконання договору у випадках, передбачених законом або договором, ліквідації юридичної особи, визнання однієї із сторін банкрутом, смерті фізичної особи-підприємця, визнання його недієздатним або безвісно відсутньою) та їх наслідків.

У підрозділі 3.3. “Правові наслідки порушення умов агентського договору” автор розглядає питання відповідальності за невиконання, неналежне виконання договірних зобов’язань. Для реалізації інтересів контрагентів необхідно, щоб у договорі вони були належним чином забезпечені на всіх стадіях виконання договірних зобов’язань. Реалізація інтересів забезпечується за допомогою різних засобів захисту. Одним із таких засобів впливу є застосування до правопорушника майнових санкцій, зокрема цивільно-правової відповідальності. Автор розглядає підстави її настання, аналізуючи різні позиції науковців щодо складу цивільного правопорушення. Досліджені основні форми відповідальності, які можуть бути використані в агентському договорі.

У висновках сформульовано найбільш суттєві положення і пропозиції, отримані в результаті дисертаційного дослідження даної теми, даються рекомендації щодо удосконалення механізму цивільно-правового регулювання агентських відносин шляхом доповнення ЦК України главою такого змісту:

“Глава 69-А. Агентський договір

Стаття 1028-1. Поняття агентського договору

За агентським договором одна сторона (агент) приймає на себе зобов’язання здійснювати за винагороду в інтересах іншої сторони (принципала), юридичні та/або фактичні дії від свого імені або від імені іншої сторони (принципала).

Якщо агентський договір укладено агентом з третьою особою від свого імені і за рахунок принципала, то агент набуває права і стає зобов’язаним, незалежно

від того був принципал названий у правочині чи він вступив із третьою особою у безпосередні відносини з виконання договору.

Якщо правочин укладений агентом із третьою особою від імені і за рахунок принципала, права й обов'язки виникають безпосередньо у принципала.

Агентський договір має бути укладений у письмовій формі.

Агентський договір може бути укладений на певний строк або без вказівки строку його дії.

Законом можуть бути передбачені особливості окремих видів агентського договору.

Стаття 1029-1. Повноваження агента

Право на здійснення дій від імені принципала є наслідком укладення агентського договору, якщо інше не передбачено законом або договором.

У випадках, коли в агентському договорі передбачені загальні повноваження агента на укладення правочинів від імені принципала, останній у відносинах з третіми особами не вправі посилається на відсутність у агента належних повноважень, якщо не доведе, що третя особа знала або повинна була знати про обмеження повноважень агента.

Агентський договір вступає в силу з моменту його підписання уповноваженими представниками сторонами. Правочини, які укладені агентом до вступу в силу агентського договору, є обов'язковими для принципала тільки у випадку їхнього наступного схвалення. В інших випадках зобов'язаним стає особисто агент.

Стаття 1030-1. Предмет договору

Предметом агентського договору є послуги юридичного та/або фактичного характеру, що надаються агентом з метою задоволення інтересів принципала.

Стаття 1031-1. Агентська винагорода

Принципал зобов'язаний сплатити агентові винагороду у розмірі і в порядку, встановлених в агентському договорі.

Якщо в агентському договорі розмір агентської винагороди не передбачений, і він не може бути визначений виходячи з умов договору, винагорода підлягає сплаті у розмірі, визначеному відповідно до вимог статті 632 цього Кодексу.

За відсутності у договорі умов про порядок сплати агентської винагороди принципал зобов'язаний сплачувати винагороду протягом тижня з моменту надання йому агентом звіту за минулий період, якщо із суті договору або звичаїв ділового обігу не впливає інший порядок сплати винагороди.

Винагорода може бути визначена також сторонами у вигляді відсотків від вартості укладених угод, наданих послуг.

З правочинів, забезпечених агентом, які укладаються принципалами після припинення агентського договору, винагорода агенту не виплачується, якщо сторонами агентського договору не передбачено інше.

Стаття 1032-1. Виконання агентом правочину з третьою особою, укладеного від власного імені

Агент виступає самостійною стороною правочину, який вчиняється ним з третьою особою від власного імені.

Агент не несе відповідальності перед принципалом за виконання третьою особою правочину, укладеного ним на виконання агентського договору, крім випадків, коли агент прийняв на себе поруку за виконання договору (делькредере).

Агент несе відповідальність за дійсність правочину, укладеного ним з третьою особою.

У разі порушення третьою особою умов правочину, укладеного з агентом, принципал вправі вимагати переведу прав і обов'язків агента до цієї особи за цим правочином.

Стаття 1033-1. Право власності на товар

Якщо виконання агентського договору передбачало продаж товару і здійснювалося агентом від свого імені, такий товар є власністю принципала до моменту продажу його третім особам або повної оплати його вартості агентом.

Товар, придбаний агентом для принципала, є власністю принципала.

Агент має право притримання товару та грошових коштів, які належать принципалу у разі порушення останнім обов'язку щодо виплати агентської винагороди. У разі оголошення принципала банкрутом зазначене право агента припиняється, а його вимоги до принципала задовольняються нарівні з вимогами забезпеченими заставою.

Стаття 1034-1. Субагентський договір

Якщо інше не передбачено агентським договором, агент має право з метою належного виконання договору укласти субагентський договір з іншою особою, залишаючись відповідальним за дії субагента перед принципалом. В агентському договорі може бути передбачений обов'язок агента укласти субагентський договір з вказівкою або без вказівки конкретних умов такого договору.

Субагент не має права укладати з третіми особами угоди від імені особи, що є принципалом за агентським договором, за виключенням випадків, коли субагент діє на підставі передоручення, здійсненого агентом. Порядок і наслідки такого передоручення визначаються за правилами, передбаченим цим Кодексом.

Стаття 1035-1. Вказівки принципала

Вказівки принципала повинні даватися у письмовій формі, якщо інше не передбачено договором.

Вказівки принципала, що змінюють умови договору, повинні здійснюватися в порядку, передбаченому ст. 651 цього Кодексу.

Стаття 1036-1. Обмеження прав принципала і агента

Агентським договором може бути передбачено зобов'язання агента не укладати з іншими суб'єктами аналогічних агентських правочинів, які діють на тій самій договірній території, або утримуватися від здійснення на цій території самостійної діяльності, яка аналогічна тій, що є предметом агентського договору.

Агентським договором може бути передбачено зобов'язання агента не укладати з іншими принципалами аналогічних договорів, які повинні виконуватися на території, яка повністю чи частково співпадає з територією, зазначеною в договорі.

Умови агентського договору, згідно з якими агент вправі продавати товари, виконувати роботи або надавати послуги винятково визначеній категорії покупців

(замовників) або винятково покупцям (замовникам), що мають місце перебування або місце проживання на визначеній у договорі території, є нікчемними.

(стаття 1037-1. Звіт агента

У ході виконання агентського договору та/або після закінчення строку дії агентського договору агент зобов'язаний надати звіт і передати принципалу все отримане за агентським договором, якщо інший порядок не передбачений договором.

За відсутності в договорі відповідних умов звіт надаються агентом з огляду на виконання ним договору або після закінчення строку дії договору.

Принципал, який має заперечення до звіту агента, повинний повідомити про них агенту протягом семи днів з дня одержання звіту. Якщо заперечення принципала не надійшли протягом 20 днів з моменту відправки звіту агентом, він вважається прийнятим принципалом, якщо агентським договором не встановлені інші строки.

Агент забезпечує вільний доступ принципала до матеріальних цінностей, а також фінансової документації в частині, яка стосується умов виконання договору з метою перевірки правильності наданих звітів. Якщо агентським договором не передбачене інше, до звіту агента повинні бути додані необхідні докази витрат, зроблених агентом за рахунок принципала.

Стаття 1038-1. Відповідальність за договором

Сторони несуть майнову відповідальність за неналежне виконання договору або відмову від виконання договору у розмірі завданих збитків, якщо інше не передбачено договором.

Стаття 1039-1. Припинення агентського договору

Агентський договір припиняється у випадку:

- 1) закінчення строку дії договору;
- 2) відмови однієї із сторін від виконання договору, укладеного на невизначений строк, або в інших випадках, передбачених законом або договором, і за умови повідомлення іншої сторони не менше ніж за 30 днів до моменту припинення;
- 3) ліквідації юридичної особи, визнання однієї із сторін банкрутом, смерті фізичної особи-підприємця, визнання його недієздатним або безвісно відсутньою.

Стаття 1040-1. Застосування до агентських відносин правил про договори доручення і комісії

До відносин, які впливають з агентського договору, в залежності від того, чи передбачас укладений сторонами договір здійснення агентом дій від свого імені або від імені принципала, застосовуються правила, передбачені главою 68 або главою 69 цього Кодексу, якщо вони не суперечать положенням цієї глави або сутності агентського договору.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Агентська угода. Деякі питання правового регулювання // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. літ., 2002. – Вип. 13. – С. 148-152.
2. Роль порівняльного правознавства для вдосконалення цивільного законодавства України // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць. – Одеса: Юрид. літ., 2002. – Вип. 16. – С. 476-481.
3. Агентський договір в цивільному праві України // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 3. – С. 37-39.

АНОТАЦІЯ

Дришлюк А.І. Агентський договір: цивільно-правовий аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Одеська національна юридична академія, Одеса, 2003.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню агентських відносин, що обумовлено необхідністю розробки нової моделі врегулювання економічних відносин і збагачення юридичного інструментарію для їхнього оформлення.

Вперше на науковому рівні проводиться дослідження агентського договору за законодавством України. Основною метою дисертаційного дослідження є виявлення характерних ознак і особливостей агентського договору в чинному законодавстві України, теоретичний аналіз зобов'язань, які виникають у процесі укладання, зміни або припинення агентського договору.

Дослідження агентського договору здійснено в історичному розвитку та в порівнянні підходів до його регулювання в різних системах права. У дисертації послідовно досліджується генеза інституту представництва, його застосування в цивільному обігу, юридична природа агентського договору, його цивільно-правова характеристика, співвідношення із суміжними цивільно-правовими договорами. Проаналізовані особливості їх змісту, укладання і виконання, відповідальності, сформульовані істотні умови договору.

Сформульовані пропозиції щодо вдосконалення цивільного законодавства України.

Ключові слова: римське приватне право, представництво, посередницька діяльність, послуги, зобов'язання, комерційне представництво, агентський договір, цивільне право України.

АННОТАЦИЯ

Дришлюк А.И. Агентский договор: гражданско-правовой аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 – гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. – Одесская национальная юридическая академия, Одесса, 2003.

Диссертационное исследование посвящено комплексному анализу агентского договора в соответствии с действующим законодательством Украины. Являясь одним из видов представительских договоров, он получил широкое распространение в гражданском обороте и, зачастую, отождествляется с договором поручения.

Актуальность темы обусловлена отсутствием теоретических исследований, предметом которых являются сущность и место агентского договора в системе обязательственного права Украины, его понятие, признаки, соотношение с законодательно закрепленными отношениями представительства.

В диссертации осуществлен анализ литературы, посвященной агентскому договору. Сделан вывод о недостаточном уровне исследованности агентского договора. При определении структуры работы и методологии исследования принят во внимание один из основных законов существования и развития права – преемственность, который обусловил необходимость определения связей между различными правовыми системами с использованием временного и пространственного критерия. Рассматриваются различные классификации правовых систем. Используя цивилизационный подход и классификацию правовых систем, предложенную Е.О. Харитоновым, проводится исследование развития концепции представительства в Древнем Риме (“материнская цивилизация”), а затем в рамках локальных (“дочерних”) систем частного права Европы – западноевропейской и византийской (восточноевропейской). Рассматриваются отличия понимания представительства в рамках различных правовых семей. Анализируется терминологический аспект агентского договора. Выявлены различные тенденции применения наименования «агентское соглашение», «принципал», «агент», что объясняется различным пониманием правовой природы представительства, юридическим и экономическим подходом к изучению агентского договора, а также значительной ролью, которую играют страны англосаксонской правовой семьи в мировой торговле.

В диссертации осуществлен теоретический и научный анализ природы договоров о предоставлении услуг и, в частности, агентского договора. Для определения его места в системе договорных обязательств Украины рассмотрены понятия обязательства, договора, их классификация. Анализируя понятие “хозяйственный”, “предпринимательский договор” автор приходит к выводу, что они не выделяются в самостоятельный институт, а являются видом гражданско-правового договора.

Проанализировано понятие посредничества, закрепленное в Хозяйственном кодексе Украины, и осуществлена классификация посреднических договоров. Выделены две составные части посредничества: коммерческое представительство и посредничество в узком смысле (создание условий для заключения сделки). Рассмотрено и проанализировано коммерческое представительство и внесены предложения по усовершенствованию его законодательного урегулирования.

Исследована природа агентского договора, дана его гражданско-правовая характеристика.

Сделан вывод о том, что целью агентского договора является гражданско-правовое оформление отношений, в которых посредник (представитель) осуществляет в интересах и за счет принципала от его или своего имени сделки и

другие юридическис действия (что характерно для договора поручения и комиссии), а также действия фактического характера, которые не образуют правоотношений принципала с третьими лицами.

Агентский договор – это договор об оказании услуг нематериального характера (юридических и фактических). Деятельность сторон по агентскому договору, как правило, связана с осуществлением предпринимательской деятельности. Агентский договор является основанием для возникновения отношений коммерческого представительства.

Определены признаки агентского договора и проведено сравнение со смежными договорами (поручения, комиссии, экспедирования, управления имуществом, подряда, консигнации, трудовым договором). Основное внимание уделено соотношению агентского договора и договоров поручения и комиссии. Выделены такие, по мнению автора, специфические черты агентского договора как характер отношений агента с третьими лицами, предмет договора, характер действий агента, возможность приобретать организационный характер. Осуществленный анализ позволил сделать вывод о самостоятельности агентского договора.

В диссертации определено содержание агентского договора. Проанализирована динамика договорных отношений по заключенному агентскому договору. Автор рассматривает порядок внесения изменений и специальные случаи прекращения агентского договора, специфика которых определяется характером отношений сторон. Рассматривается ответственность сторон за неисполнение и ненадлежащее исполнение агентского договора.

В выводах сформулированы наиболее существенные положения, полученные в результате диссертационного исследования, внесены предложения по усовершенствованию механизма гражданско-правового регулирования агентских отношений.

Ключевые слова: римское частное право, представительство, посредническая деятельность, услуги, обязательство, коммерческое представительство, агентский договор, гражданское право Украины.

SUMMARY

Drishlyuk A.I. Agency agreement: civil law aspect.–Manuscript.

Dissertation for a candidate Degree in Law in speciality 12 00 03 – Civil Law and Civil Process; Family Law; Private International Law. – Odessa National Law Academy. Odessa, 2003.

Dissertation is devoted to the complex research of agency relations. This caused by the development of market relations.

At first on science is being done the complex juridical and informative research of juridical nature of agency contract by the legislation of Ukraine.

The basic goal of the dissertation's research is the reveal of the characteristic features and peculiarities of agency contract in acting legislation of Ukraine, complex theoretical analysis of obligations which appear in the process of conclusion, change or cessation of agency contract.

The research of agency contract is realized in the development and comparison of methods of regulation of this institute in different law systems. In dissertation is consistently researched the juridical nature of agency contract, it's correlation with common civil law contracts. In dissertation is analyzed the peculiarities of their contents, concludation and execution, responsibility, formed the essential conditions of the contract.

In the dissertation the author exposes the theoretical conclusions and recommendations with the purpose of their use in the process of reformation of Ukrainian legislation.

Key words: roman private law, representation, mediatory activity, services, obligation, commercial representation, agency contract, civil law of Ukraine.